

Telegramin hyödyntäminen sodanvastaisuuden mobilisoinnissa Venäjällä

Saara Kuikka &
Hanna Mäkinen

Tutkimuksessa tarkastellaan venäläisten sodanvastaisten toimijoiden viestintää sosiaalisessa mediassa yhteiskunnallisen liikkeen harjoittaman mobilisaation näkökulmasta. Tutkimuksessa selvitetään laadullisen teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla, miten venäläinen sodanvastainen liike pyrkii Telegram-viestipalvelua hyödyntäen vaikuttamaan seuraajiinsa ja vahvistamaan kannatustaan sekä motivoimaan liikkeen kannattajia toimimaan sen tavoitteiden eteen hyökkäyssodan alkua seuranneen kevään aikana. Tutkimuksen havaintojen mukaan venäläiset sodanvastaiset toimijat hyödyntävät tarkastelun kohteena olevia Telegram-kanavia ja -ryhmiä ensisijaisesti yhtäältä tiedon jakamiseen ja tilannekuvan muotoiluun sekä toisaalta aktivismin koordinointiin, toimintaedellytysten parantamiseen ja osallistumisen kynnyksen madaltamiseen. Niissä tiedonvälitys ja tietoisuuden lisääminen sodasta ja sen vaikutuksista kytkeytyy kiinteästi osaksi mielipiteisiin vaikuttamista ja toimintaan kannustamista tilannetulkintojen luomisen myötä.

Sosiaalisen median hyödyntämisestä on tullut olennainen osa aktivismia, yhteiskunnallisia liikkeitä ja hallinnon vastaisia protesteja, kuten lukuisat esimerkit arabikeväästä Occupy Wall Street- ja Me Too -liikkeisiin ja aina Elokapinaan ovat osoittaneet. Erityisesti autoritäärisissä valtioissa sosiaalista mediaa pidetään usein vapauttavana, sillä se on yksi harvoista fooru-

meista hallinnosta riippumattomaan tiedon jakamiseen, tyytymättömyyden ilmaisemiseen ja moniääniseen poliittiseen keskusteluun (Spaiser et al. 2017). Esimerkiksi arabikevään yhteydessä sosiaalisen median onkin katsottu paitsi voimaannuttaneen autoritääristen maiden kansalaisia tarjoamalla heille mahdollisuuden saada äänensä kuuluviin yhteiskunnallisissa asioissa, myös edesauttaneen hallinnonvastaista verkottumista ja organisoitumista (Smidi & Shahin 2017). Toisaalta on hyvä huomata, että sosiaalinen media ja digitaaliset teknologiat tarjoavat myös autoritääristen maiden hallinnoille työkaluja, joita voidaan käyttää muun muassa mielipidevaikuttamisessa, kybervakoilussa ja omien kansalaisten valvonnassa ja kontrolloinnissa (Spaiser et al. 2017; Jensen, Valeriano & Maness 2019; Lonkila, Shpakovskaya & Torchinsky 2021) ja siten vallitsevan järjestelmän vakauden säilyttämisessä (Gunitsky 2015). Myös Venäjällä aktivismia leimaa tasapainoilu internetin tarjoaman näkyvyyden, sensuurin ja turvallisuusriskien välillä (Lokot 2018).

Venäjän kontekstissa sosiaalisen median roolia aktivismissa ja protestiliikედinnässä on tutkittu erityisesti vuosien 2011–2012 vaalivilppiä ja Vladimir Putinin uudelleenvalintaa presidentiksi vastustaneiden massamielenosoitusten yhteydessä (White & McAllister 2014; Denisova 2017; Spaiser et al. 2017; Gainous, Wagner ja Ziegler 2018) sekä Aleksei Navalnyin ja hänen verkostonsa toiminnassa (Demydova 2021; Lonkila, Shpakovskaya & Torchinsky 2021; Herasimenka 2022). Sosiaalinen media nousi merkittävään rooliin Venäjällä vuosien 2011–2012 mielenosoituksissa, jolloin se muun muassa edisti hallintokriittisen tiedon leviämistä ja sitä kautta mielipiteen muokkausta (Gainous, Wagner ja Ziegler 2018), toimi merkittävänä poliittisen keskustelun areenana (Spaiser et al. 2017) sekä auttoi kannatuksen vahvistamisessa protesteille (White & McAllister 2014).

Venäjän Ukrainassa 24. helmikuuta 2022 aloittaman laajamittaisen hyökkäyssodan myötä internetin ja sosiaalisen median merkitys aktivismille, ja tiedonvälitykselle ylipäätään, on Venäjällä entisestään kasvanut. Samalla maan hallinto on pyrkinyt yhä kokonaisvaltaisempaan informaatioympäristön säätelyyn muun muassa lisäämällä internetin valvontaa, rajoittamalla riippumattomien tiedotusvälineiden toimintaa (Shahbaz et al. 2022) sekä tukahduttamalla niitä kansalaisyhteiskunnan rippeitä, mitä Venäjällä yhä hyökkäyssodan alkaessa oli (Gretskiy 2023). Hyökkäyssota on muuttanut vapaaehtoisen kansalaistoiminnan ympäristöä Venäjällä ja samalla nostanut hallintokriittisen aktivismin kentälle uuden teeman, sodanvastaisuuden. Vaikka venäläiset eivät näkyvästi ja suurin joukoin vastusta sotaa, Venäjällä kuitenkin esiintyy sodanvastaista liikehdintää, joka hyödyntää sosiaalista mediaa viestinnässään (Dubina & Arkhipova 2023).

Hallintokriittinen ja sodanvastainen viestintä on yhä mahdollista erityisesti Telegram-pikaviestimessä, jossa sitä on myös löydettävissä julkisilta kanavilta ja ryhmistä. Telegramin merkitys Venäjällä onkin kasvanut hyökkäyssodan myötä. Hyökkäyssodan alkamista seuraavana seitsemänä kuukautena Telegramin aktiivinen käyttö Venäjällä kasvoi lähes 60 prosenttia (Brand Analytics 2022) ja vuoden 2022 kolmannella neljänneksellä se oli nousut maan kolmanneksi suosituimmaksi sosiaalisen median palveluksi VKontakten (VK) ja WhatsAppin jälkeen (DataReportal, We Are Social & Meltwater 2023). Telegramista on sodan aikana muodostunut tärkeä digitaalisen kamppailun areena, jota hyödyntävät paitsi tavalliset venäläiset tiedon lähteenä ja aktivistit viestintäkanavana, myös Venäjän ja Ukrainan hallinnot informaatioisodan välineenä (Bergengruen 2022). Yleisesti ottaen Telegram voikin tarjota hedelmällisen lähteen vallitsevaa järjestelmää haastavan toiminnan tutkimukselle autoritäärisissä konteksteissa (Kuznetsova 2023).

Tässä artikkelissa keskitymme tarkastelemaan venäläisillä sodanvastaisilla Telegram-kanavilla ja -keskusteluryhmissä tapahtuvaa viestintää erityisesti yhteiskunnalliseen muutokseen pyrkivien ja kollektiivista toimintaa katalysoivien liikkeiden näkökulmasta. Saavuttaakseen tavoitteensa yhteiskunnalliset liikkeet tarvitsevat erilaisia resursseja, kuten taloudellista tukea, näkyvyyttä joukkoviestintävälineissä sekä erityisesti liikkeen näkemykset jakavia tukijoita, jotka on vakuutettava liikkeen tavoitteista ja motivoitava ja aktivoitava konkreettisiin toimiin (Klandermans 1988). Analysoimalla venäläisten sodanvastaisten toimijoiden Telegram-viestintäsovelluksessa julkaisemia sisältöjä pyrimme vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin: Millaisin keinoin sodanvastainen liike¹ pyrkii vaikuttamaan seuraajiinsa ja vahvistamaan kannatustaan Telegramia hyödyntäen? Entä miten sodanvastaiset aktivistit² Telegramissa kannustavat liikkeen kannattajia osallistumaan ja toimimaan liikkeen tavoitteiden eteen? Hyödynnämme kirjallisuutta yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimuksesta, erityisesti mobilisaation käsitteistöä (esim. Klandermans 1988). Tarkastelemalla venäläisten sodanvastaisten toimijoiden tietoisia vaikuttamispyrkimyksiä Telegramissa tutkimus tuottaa uutta tietoa yhteiskunnallisten liikkeiden toiminnasta autoritäärisessä kontekstissa, jossa sosiaalisen median alusta toimii keskeisenä mobilisaation mahdollistajana ja edistäjänä.

Artikkelin seuraavassa luvussa käsittelemme Telegramia viestintäalustana, aineiston keräämiseen ja sen rajauksiin liittyviä valintoja sekä kuvaamme tarkemmin, kuinka aineistoa on lähestytty ja analysoitu. Sen jälkeen avaaamme lyhyesti aineiston analyysissä hyödynnettyjä konsensuksen mobilisaation (*consensus mobilization*) ja toiminnan mobilisaation (*action mobilization*) (esim. Klandermans 1984; 1988; 2023; van Stekelenburg & Klandermans 2013a; 2013b; 2023) ja niihin kytkeytyvän kehystämisen (*framing*) (esim. Snow & Benford 1988; Benford & Snow 2000; Almeida 2019) käsitteitä sekä esittelemme tutkimuskohteemme kontekstin eli sodanvastaisen aktivismin toimintaympäristön Venäjällä. Seuraavaksi siirrymme empiirisen aineiston analyysiin, jossa tarkastelemme Telegramin hyödyntämistä liikkeen tavoitteet jakavien tuen vahvistamisessa ja kannattajien aktivoimisessa muutokseen johtavaan toimintaan. Lopuksi esittelemme tutkimuksen johtopäätökset.³

Tutkimusaineisto ja menetelmät

Tutkimusaineistomme koostuu Telegram-viestintäsovelluksen venäjänkielisten sodan- ja hallinnonvastaisten kanavien ja keskusteluryhmien sisällöstä. Telegram on venäläisten veljesten Pavel ja Nikolai Durovin vuonna 2013 perustama ilmainen pilvipohjainen viestintäsovellus. Sen lisäksi että Telegram mahdollistaa viestimisen kahden käyttäjän välillä, voi palvelussa luoda julkisia tai yksityisiä jopa 200 000 käyttäjän keskusteluryhmiä sekä kanavia, jotka mahdollistavat tiedon välityksen kanavan hallinnoijalta rajoittamattomalle määrälle seuraajia (Telegram n.d.). Vaikka kanavien viestintä on yksisuuntaista, voi vastavuoroisuutta lisätä sallimalla postauksiin reagointi- ja kommentointimahdollisuuden.

Telegram profiloi itsensä tietoturvallisena ja käyttäjänsä yksityisyyden suojan säilyttävänä viestintäkanavana, joka tarjoaa mahdollisuuden viestien läpialaukseen, suojaa käyttäjiensä yksityiset keskustelut ja henkilötiedot kolmansilta osapuolilta eikä taivu sisällön poistamiseen sananvapauden rajoittamisen tai poliittisen sensuurin nimissä (Telegram n.d.). Siksi se on saavuttanut suosiota muun muassa autoritäärisissä ja intensiivisen digitaalisen valvonnan yhteiskunnissa toimivien toimittajien, aktivistien ja toisinajattelijoiden keskuudessa (Wijermars & Lokot 2022). Telegramin on kuitenkin raportoitu tehneen yhteistyötä esimerkiksi Europolin kanssa (Europol 2019), ja myös palvelun itsensä mukaan se pyrkii kitkemään

terroristisen sisällön kanaviltaan (Telegram n.d.). Huomionarvoista on, että Telegramia on myös kritisoitu harhaanjohtavista turvallisuusväitteistä: tietoturva-asiantuntijat ovat nostaneet esiin palvelun mahdollisia haavoittuvuuksia ja ominaisuuksia, joita esimerkiksi Venäjän hallinto voi hyödyntää kansalaistensa seuraamisessa (Herasimenka 2022; Loucaides 2023).

Tutkimuksen aineisto koostuu viiden kanavan ja kahden keskusteluryhmän (Taulukko 1) sisällöstä kahden kuukauden ajanjaksolta (10.2.2022–9.4.2022) siten, että se kattaa myös kaksi hyökkäyssodan alkua edeltävää viikkoa. Aineistoa on kerätty ainoastaan ryhmistä ja kanavilta, jotka ovat kaikille avoimia sekä määritelleet itsensä sodan ja hallinnon vastaisiksi. Tämän lisäksi ryhmien ja kanavien valintakriteereinä on käytetty niiden julkisuutta ja suositummuutta – niistä on ollut aiemmin mainintoja mediassa tai ne ovat aineiston keräämishetkellä olleet seuraaja- tai osallistujamäärältään suosituimpia politiikkakategoriassa Venäjällä Telegramin käyttöä seuraavan ja raportoivan TGStat.com-sivuston mukaan.

TYYPPI	TILAAJAMÄÄRÄT AINEISTON KERÄYSHETKELLÄ MAALISKUUSSA 2023	LUOTU
Kanava 1	78 000	2019
Kanava 2	49 000	2019
Kanava 3	40 000	2022
Kanava 4	193 000	2016
Kanava 5	7 000	2022
Ryhmä 1	22 000	2022
Ryhmä 2	10 000	2017

Taulukko 1. Tutkimusaineistona käytetyt sodanvastaiset Telegram-kanavat ja -ryhmät.

Tutkimuksessa tarkastellut Telegram-kanavat ja -ryhmät ovat varsin heterogeenisiä. Osa niistä on perustettu helmikuussa 2022 välittömästi reaktiona sotaan, osa myöhemmin keväällä 2022 ja osa taas on toiminut jo aiemmin Venäjällä välittäen tietoa protesteista tai haastaen Venäjän hallintoa. Ne eroavat myös organisatorisen rakenteensa suhteen. Jotkut kanavista ja ryhmistä toimivat itsenäisesti tiedotus- tai keskustelufoorumeina ilman taustalla toimivaa tai ainakaan julkisesti paljastettua organisaatiota, osa toimii tietyn aikaisemmin vakiintuneen organisaation viestintävälineenä ja osa on määritellyt itsensä sotaa vastustaviksi projekteiksi. Kaikkia yhdistää kuitenkin se, että hyökkäyssodan alettua niiden pääasiallinen huomio on sodan vastustamisessa, ja lisäksi ne suhtautuvat kriittisesti Venäjän nykyhallintoon.

Tutkimusaineiston analyysimenetelmänä on käytetty laadullista teoriaohjaavaa sisällönanalyysia, jolloin aineistoa lähestytään aluksi ilman ennalta ohjaavaa teoriaa, mutta siitä tehdyt havainnot sidotaan teoriaan analyysin myöhemmässä vaiheessa (Tuomi & Sarajärvi 2018). Tutkimusaineisto ladattiin Telegramista palvelun oman työkalun avulla, joka mahdollistaa kanavien julkaisuhistorian ja ryhmien keskusteluhistorian keräämisen jälkikäteen halutulta ajanjaksolta. Tämän jälkeen aineisto luettiin läpi ja koodattiin NVivo-ohjelmassa sisällön perusteella luokkiin. Aineiston luokittelussa ei ole hyödynnetty automaatiota, vaan se pohjautuu tutkijoiden omiin havaintoihin ja tulkintaan. Koodauksen jälkeen aineistosta etsittiin kattavia, kaikki kanavat ja ryhmät läpileikkaavia teemoja. Aineiston runsauden vuoksi – viestejä ja julkaisuja on useita tuhansia, mutta tarkkaa määrää on aineiston formaatin vuoksi mahdoton

sanoa – aineistosta haettiin suuria linjoja ja vähemmän esiintyneet aiheet, jotka käsittelevät esimerkiksi sodan kulkua rintamalla tai Venäjän sotajoukkoja, rajattiin tarkastelun ulkopuolelle. Yleisimmin esiintyviä ja kaikki tarkastellut kanavat ja ryhmät yhdistäviä teemoja peilattiin analyysin seuraavassa vaiheessa teoriaa vasten, mikä mahdollisti aineistosta tehtyjen havaintojen yhdistämisen jo olemassa olevaan tutkimustietoon. Teoriaa hyödynnettiin siis muodostamaan käsitteellinen ymmärrys tutkimuskohteena olevasta ilmiöstä.

Tutkimuksessa on kiinnitetty erityistä huomiota eettisiin kysymyksiin, jotka kytkeytyvät sosiaalisesta mediasta kerättyihin aineistoihin, tutkimusaiheen ja -aineiston herkkyyteen Venäjän kontekstissa sekä tutkittaville mahdollisesti koituviin riskeihin. Telegramista kerätty tutkimusaineisto sisältää käyttäjätunnuksia, jotka ovat pääasiassa nimimerkkejä, mutta on myös mahdollista, että käyttäjät toimivat Telegramissa omalla nimellään. Lisäksi käyttäjä voi olla epäsuorasti tunnistettavissa viestien tai muun ryhmässä ja kanavissa olevan sisällön perusteella tai tietoja yhdistelemällä. Aineisto sisältää myös tietoja Telegram-käyttäjien poliittisista mielipiteistä. Näin ollen tutkimusaineiston käsittelyssä ja tutkimustulosten julkaisussa on varmistettava Telegram-kanavilla ja -ryhmissä julkaisevien käyttäjien anonymiteetti. Tutkimuksessa ei käytetä suoria lainauksia eikä viitata Telegram-käyttäjänimiin, jotta tietoja ei voitaisi yhdistää yksittäisiin käyttäjiin. Samasta syystä jätämme myös kanavien ja ryhmien nimet mainitsematta. Tutkimukselle on saatu Turun yliopiston ihmistieteiden eettisen toimikunnan puoltava ennakoarviointilausunto.

Konsensuksen ja toiminnan mobilisaatio ja kehystäminen

Mobilisaatiolla viitataan niihin prosesseihin, jotka johtavat yksilön osallistumiseen jonkin yhteiskunnallisen liikkeen toimintaan. Mobilisaation aikaansaamiseksi liikkeen täytyy saavuttaa tukea ideologialleen ja tavoitteilleen, tavoittaa potentiaalisesti mobilisoitavissa olevat ihmiset, vaikuttaa heidän päätöksiinsä siten, että he ovat motivoituneita osallistumaan liikkeen toimintaan sekä poistaa mahdollisia osallistumisen esteitä (Klandermans 1988). Mobilisaation myötä protestien kysyntä ja protestimahdollisuuksien tarjonta kohtaavat jonkin ihmisryhmän keskuudessa (van Stekelenburg & Klandermans 2023).

Klandermansin (1984; 1988; 2023) mukaan yhteiskunnallisen liikkeen mobilisointipyrkimysten voidaan nähdä jakautuvan kahteen osa-alueeseen – konsensuksen mobilisaatioon ja toiminnan mobilisaatioon. Prosessia, jossa ihmisiä pyritään tietoisesti vakuuttamaan liikkeen tavoitteista tietynlaisia näkemyksiä tai tilannetulkintoja levittämällä, kutsutaan konsensuksen mobilisaatioksi (van Stekelenburg & Klandermans 2023). Menestyksenkäs konsensuksen mobilisaatio puolestaan muodostaa pohjan toiminnan mobilisaatiolle, jossa liikkeen kannattajista tulee osallistujia. Liike voi motivoida kannattajiaan osallistumaan lisäämällä osallistumisesta saatavia hyötyjä ja poistamalla osallistumisen esteitä (Klandermans 1984). Sosiaalinen media on tuonut yhteiskunnallisten liikkeiden toimintaan uuden työkalun, joka voi edesauttaa sekä konsensuksen että toiminnan mobilisaatiota edistämällä verkostoitumista ja yhteistyötä, helpottamalla organisoitumista, koordinoitua ja viestintää sekä madaltamalla osallistumisen esteitä (van Stekelenburg & Klandermans 2023).

Yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimuksessa on käytetty kehystämisen käsitettä kuvaamaan liikkeiden tietoista toimintaa, jossa ne pyrkivät tulkitsemaan epäkohtia ja antamaan merkityksiä tapahtumille ja olosuhteille siten, että ne ovat linjassa liikkeen tavoitteiden ja näkemysten kanssa (esim. Snow ja Benford 1988; Benford & Snow 2000; Almeida 2019). Kehystäminen sisältää kolme päätehtävää, joista kaksi ensimmäistä tähtäävät konsensuksen

mobilisaatioon ja jälkimmäinen toiminnan mobilisaatioon: 1) diagnostisen kehystämisen, jossa määritellään jokin ongelma, tunnistetaan tarve muutokselle ja osoitetaan syyllinen ongelmaan, 2) prognostisen kehystämisen, jossa esitetään ongelman ratkaisuehdotuksia ja toimintastrategioita sekä 3) motivoivan kehystämisen, jossa moraalisten vetoamusten kautta pyritään kannustamaan kollektiiviseen toimintaan (Snow ja Benford 1988; Almeida 2019).

Kehystämisen tuloksena syntyvät kollektiiviset toimintakehykset toimivat työkaluna konsensuksen mobilisoimisessa (esim. Klandermans 1988; 2023; Snow & Benford 1988; van Stekelenburg & Klandermans 2023). Kollektiiviset toimintakehykset ovat tapoja selittää tai tulkita asioita, tapahtumia tai olosuhteita tietyllä tavoin ja ohjata huomaamaan, mikä tilanteessa on keskeistä. Pelkän tilannetulkinnan lisäksi niillä on kuitenkin enemmän toimintaan ohjaavaa voimaa, sillä ne myös osoittavat syyllisiä ja tarjoavat ratkaisuehdotuksia tilanteeseen (Snow & Benford 1988; van Stekelenburg & Klandermans 2023). Kehystämisen näkökulmalle onkin keskeistä yhteiskunnallisten liikkeiden näkeminen aktiivisina toimijoina, jotka käyvät taistelua ideoista ja uskomuksista, pyrkivät kontrolloimaan omia narratiivejaan ja haastavat vallitsevia näkemyksiä ja käsityksiä todellisuudesta (Almeida 2019; van Stekelenburg & Klandermans 2023).

Sodanvastaisen aktivismin toimintaympäristö Venäjällä

Venäjän kansalaisyhteiskunnan tila on jo pitkään ollut heikko. Vuonna 2012 alkaneesta Vladimir Putinin kolmannelta presidenttikaudelta lähtien Venäjän hallinnon harjoittama, kriittisten äänten vaimentamiseen tähtäävä repressiopolitiikka on voimistunut ja kaventanut merkittävästi hallinnosta riippumattoman poliittisen ja yhteiskunnallisen kansalaistoiminnan mahdollisuuksia (Gel'man 2015; Gainous, Wagner & Ziegler 2018; Lassila 2019). Vuosien 2011–2012 massaprotestit merkitsivät käännekohtaa mielenosoittajiin kohdistuvassa voimankäytössä ja painostuksessa: protestit tukahdutettiin viranomaisten massiivisella voimankäytöllä, ja yhdessä niitä seuranneiden oikeudenkäyntien kanssa ne toimivat pelotteena, jonka tarkoitus oli estää kansalaisia osoittamasta mieltään (Lassila 2019). Venäjän hallinto puolestaan alkoi soveltaa regiimin vastustajiin ”pelon politiikkaa”, jolle oli ominaista vastustajien julkinen häpäiseminen ja pelottelu sekä oppositioaktivisteihin ja heidän tukijoihinsa kohdistettu valikoiva rankaiseminen (Gel'man 2015, 7).

Osoitettuaan internetin ja sosiaalisen median voiman opposition poliittisen mobilisaation välineenä, vuosien 2011–2012 mielenosoitukset merkitsivät myös käännekohtaa Venäjän hallinnon suhtautumisessa internetin vapauteen (Gainous, Wagner & Ziegler 2018; Lonkila, Shpakovskaya & Torchinsky 2021). Vuodesta 2012 lähtien internetin sensuuria ja tieto- ja viestintäteknologioiden avulla tehtävää valvontaa on vahvistettu lukuisin lainsäädännöllisin keinoin, jotka määräävät muun muassa internet- ja televiestintäyhteyksien datan säilyttämisestä ja luovuttamisesta viranomaisille, rajoittavat internetin anonyymiä käyttöä sekä mahdollistavat dataliikenteen keskusjohtoisen hallinnan ja internet-sisältöjen sensuroinnin muun muassa ulkoisten uhkien torjumisen ja venäläisen internet-segmentin, eli Runetin, suvereniteetin nimissä (Shahbaz et al. 2022).

Kansalaisyhteiskunnan, opposition ja riippumattoman median toimintamahdollisuuksia on rajoittanut merkittävästi vuonna 2012 voimaan tullut laki ulkomaisista agenteista, joka alun perin määräsi ulkomailta rahoitusta saavat, poliittisessa toiminnassa mukana olevat organisaatiot rekisteröitymään ulkomaisiksi agenteiksi ja lisäämään maininnan ulkomaisen agentin statuksestaan kaikkiin materiaaleihinsa (Gretskiy 2023). Lakia on vuosien saatossa useaan

otteeseen laajennettu koskemaan sekä joukkotiedotusvälineitä että yksittäisiä henkilöitä, ja ulkomaisten agenttien rekisteriin lisättyjen henkilöiden ja organisaatioiden määrä onkin kasvanut merkittävästi vuodesta 2021 lähtien (OVD-Info 2024). Hyökkäyssodan alkamisen jälkeen ulkomaisia agenteja koskevaan lainsäädäntöön tehdyt muutokset mahdollistavat kenen tahansa jonkinlaista ulkomaista tukea saavan tai ulkomaisten vaikutteiden alaisena olevan julistamisen ulkomaiseksi agentiksi (Human Rights Watch 2022b). Ulkomaiseksi agentiksi leimatut joutuvat paljastamaan rahoituslähteensä ja statukseen liittyy raskaita hallinnollisia velvoitteita, minkä lisäksi heidät on myös suljettu lukuisista julkisista sekä opetus- ja koulutustehtävistä (Laine & Lassila 2021; Human Rights Watch 2022b). Monet organisaatiot ovatkin joutuneet lakkauttamaan toimintansa ja yksittäiset henkilöt, kuten journalistit, lähtemään maasta, jouduttuaan ulkomaisten agenttien listalle (ibid.).

Venäjällä hyökkäyssodasta puhutaan sotilaallisena erikoisoperaationa, jota on maan johdon lausunnoissa ja valtiollisessa mediassa oikeutettu muun muassa Naton itälaajenemisen ja sen ”Venäjälle aiheuttaman uhan” estämisellä, Ukrainan ”denasifikaatiolla” ja ”demilitarisoinnilla” sekä Donbassin alueen asukkaiden ”suojelemisella” Ukrainan harjoittamalta ”kansanmurhalta” (Alyukov, Kunilovskaya & Semenov 2022; President of Russia 2022). Venäjän televisiossa tämänkaltainen propaganda oli erityisen voimakasta hyökkäyssodan ensimmäisinä kuukausina (Alyukov, Kunilovskaya & Semenov 2022). Ilmapiirissä, jossa edes termin sota käyttäminen Ukrainan tapahtumien yhteydessä ei ole sallittua, ovat mahdollisuudet hallinnosta riippumattomaan kansalaistoimintaan yhä heikommät. Vuonna 2022 säädetyt lait muun muassa kriminalisoivat asevoimien halventamisen ja väärän tiedon levittämisen sodasta tehden esimerkiksi sodanvastaiset mielenosoitukset ja ylipäätään keskustelun käymisen sodasta käytännössä lainvastaisiksi (Human Rights Watch 2022a).

Hyökkäyssodan ensimmäisinä kuukausina esiintyi vielä sodanvastaisia mielenosoituksia, jotka kuitenkin tukahdutettiin kovin keinoin. Ihmisoikeuskysymyksiin Venäjällä keskittyvän OVD-Info-järjestön (2022) mukaan hyökkäyssodan neljänä ensimmäisenä kuukautena sodanvastaisissa mielenosoituksissa pidätettiin yli 16 000 ihmistä. Kanavia tyytymättömyyden purkautumiselle ei juuri enää ole, sillä jopa hallinnon aiemmin jossain määrin sietämä sosioekonomisten ongelmien julkituonti paikallisella tasolla pyritään estämään (Lassila 2022). Lainsäädännöllisten rajoitteiden ja painostuksen lisäksi kansalaisyhteiskuntaa ovat kurjistaneet venäläisten aktivistien ja yleensäkin liberaalisti ajattelevien ja korkeakoulutettujen massamuutto ulkomaille sekä Venäjään kohdistetuista pakotteista ja maan talouden heikentymisestä seurannut taloudellinen kurimus (Gretskiy 2023).

Myös internetvalvonta ja -sensuuri ovat hyökkäyssodan seurauksena entisestään kiristyneet, ja Venäjän viranomaiset ovat pyrkineet rajoittamaan pääsyä erityisesti sellaisille internetsivuille ja ulkomaisille sosiaalisen median alustoille, joilla on mahdollista julkaista hallintoa tai sotaa kritisoivaa sisältöä. Tämä on johtanut Facebookin, Instagramin ja Twitterin (nyk. X) kieltämiseen, Facebookin emoyhtiön Metan julistamiseen äärijärjestöksi sekä lukuisten ulkomaisten ja riippumattomien medioiden ja kansalaisjärjestöjen internetsivujen blokkaukseen. (Shahbaz et al. 2022.) Venäläiset voivat kuitenkin yhä päästä käsiksi myös blokkattujen internetsivujen sisältöön ja käyttää kiellettyjä sosiaalisen median alustoja Virtual Private Network (VPN) -yhteyden avulla, joka suojaa käyttäjänsä dataliikenteen ja mahdollistaa virtuaalisen sijainnin muuttamisen. Vaikka Venäjän viestintävalvontaviranomainen Roskomnadzor on pyrkinyt suitsimaan myös VPN:n käyttöä blokkauksella suosituimpia VPN-palveluja jo vuonna 2021, VPN-yhteyden käyttö Venäjällä moninkertaistui hyökkäyssodan ensimmäisinä kuukausina (ibid.). Hyökkäyssotaa koskevan tiedon ja mielipiteiden

julkaisu sosiaalisessa mediassa on kuitenkin hyvin riskialtista ja sillä voi olla raskaitakin oikeudellisia seurauksia (McCarthy, Rice & Lokhmutov 2023; The Moscow Times 2023). Venäjän valtion turvallisuuskoneiston oletetaan olevan vahvasti läsnä myös sosiaalisessa mediassa (ks. esim. Loucaides 2023).

Tiedonvälitystä ja yhteisen ymmärryksen vahvistamista

Hyökkäyssodan ensimmäisten kuukausien aikana Venäjän kansalaisyhteiskunnan jo valmiiksi haastava tilanne vaikeutui entisestään, mutta Telegram säilyi kanavana julkaista sodanvastaisen liikkeen tavoitteita tukevaa sisältöä ja tavoittaa suuriakin yleisöjä. Sodanvastaisten aktiivisten toiminnassa Telegram voidaankin nähdä osana mobilisoivaa rakennetta, joka vaikuttaa siihen, keitä voidaan tavoittaa ja siten mobilisoida (ks. esim. van Stekelenburg & Klandermans 2023, 146). Venäjän kaltaisessa autoritäärisessä järjestelmässä Telegramin hyödyntämiseen sodanvastaisten näkemysten levittämisessä liittyi kuitenkin paitsi mahdollisuuksia, myös riskejä. Niiden välillä tasapainoilu oli havaittavissa myös tarkastelluilla Telegram-kanavilla ja -ryhmissä, joissa viestimisen turvallisuuteen suhtauduttiin lähtökohtaisesti varauksella. Turvallisuushuolia herättivät erityisesti epäilykset Telegramin kyvystä ja halusta taata käyttäjiensä yksityisyys, oletettu hallinnon kiinnostus alustalla käytävää keskustelua kohtaan sekä keskustelun manipulaatioyritykset. Telegramissa käydyin viestinnän oletettiin olevan seurannan kohteena ja mahdollisesti jäljitettävissä.

Telegramiin liitetyistä turvallisuusriskeistä huolimatta venäläiset sodanvastaiset toimijat hyödynsivät sen tarjoamia mahdollisuuksia tiedonvälityksessä ja oman äänensä kuuluviin saamisessa voimistuvan propagandan, kiristyvän sensuurin ja kansalaisten ilmaisunvapauden kaventumisen olosuhteissa. Alustaa hyödynnettiin välineenä tuottaa ja ylläpitää Venäjän valtiollisessa mediassa esiintyvälle tiedolle vaihtoehtoista tietovirtaa ja samalla tarjota hallinnon muodostaman ja ylläpitämän tilannetulkinnan kanssa kilpailevia käsityksiä. Pääasiallisina lähteinä kanavilla ja ryhmissä käytettiin Venäjän riippumattoman median, muiden sodanvastaisten toimijoiden ja kansalaisjärjestöjen verkkojulkaisuja sekä näiden sosiaalisessa mediassa julkaisemia postauksia. Tämän lisäksi kanavilla välitettiin ulkomaisten, erityisesti eurooppalaisten, uutispalveluiden tuottamia uutisia, kansainvälisten järjestöjen tiedotteita sekä erilaista materiaalia ukrainalaisista lähteistä.

Tiedon jakamisen lisäksi Telegramissa ohjattiin seuraajia luotettavina tai hyödyllisinä koettujen toimijoiden ja palveluiden pariin. Kanavilla mainostettiin uutispalveluita, joissa julkaistiin totuudenmukaiseksi ymmärrettyä tietoa, suositeltiin seuraamaan muita sodanvastaisia toimijoita ja ohjattiin liittymään erilaisille uutisia välittävillä sähköpostilistoille, jotka toimisivat tiedotuskanavina mahdollisten sivustojen blokkauksen tai huhutun Venäjän globaalista internetistä irti kytkemisen olosuhteissa. Tärkeäksi osaksi tätä tiedonvälitys- ja tiedonsaantimahdollisuuksien ylläpitämistä ymmärrettiin myös VPN-yhteys, jonka käyttöön seuraajia kannustettiin ja ohjeistettiin. Näin sodanvastaiset toimijat pyrkivät paitsi varmistamaan tiedon saannin ja kannattajiensa tavoittamisen, myös tietoisesti ohjaamaan kanavien ja ryhmien seuraajia omia näkemyksiään tukevan ja vahvistavan tiedon pariin.

Moniin muihin sosiaalisen median alustoihin verrattuna Telegramissa säilyi myös mahdollisuus keskustella yhdessä vapaammin muutoin julkisilla areenoilla kielletyistä tai vaietuista aiheista. Ryhmäkeskusteluissa oli mahdollista ainakin jossakin määrin purkaa tilanteen aiheuttamia tunteita ja ajatuksia ja kritisoida hallinnon toimia sekä samalla myös kuulla muiden sotatoimia vastustavien vastaavanlaisista tuntemuksista. Tämä oli tärkeää olosuhteissa, joissa

muut läheiset saattoivat suhtautua sotatoimiin hyväksyvästi tai välinpitämättömästi. Keskusteluryhmissä myös reflektointiin yhdessä erilaisia liikkeellä olevia huhuja ja tietoja, esimerkiksi erilaisia Venäjän hallinnon Ukrainaa koskevien väitteiden todenperäisyyttä, ja pohdittiin eri lähteissä esiintyneiden tietojen ristiriitaisuutta ja asioiden ”todellista luonnetta”. Keskusteluryhmiä hyödynnettiin myös yleisen tason yhteisiin pohdintoihin sodanvastaisen toiminnan tavoitteista, todellisista mahdollisuuksista muuttaa tilannetta ja keinoista tehdä vastarintaa.

Tarkasteltuja Telegram-kanavia ja -ryhmiä yhdisti – vastoin Venäjän valtamediassa ylläpidettyä ja leitettyä käsitystä – kevään 2022 tapahtumien ymmärtäminen ja kuvaaminen sodaksi ja nimenomaan Venäjän aloittamaksi hyökkäyssodaksi Ukrainaa kohtaan. Tämä itseltään selvältä vaikuttava tilannetulkinta poikkesi ratkaisevasti Venäjän hallinnon virallisesta linjasta, jonka mukaan Ukrainan sodasta puhuttiin sotilaallisena erikoisoperaationa. Vaikka sosiaalisessa mediassa myös Venäjän hallinnon tukijoiden on havaittu yleisesti käyttäneen sota-termiä viitattaessa Ukrainan tapahtumiin, suuret massatavoittavissa joukkotiedotusvälineissä on vältetty sen käyttöä tässä yhteydessä (Alyukov, Kunilovskaya & Semenov 2022).

Telegram-viestinnässä sota kuvattiin lähtökohtaisesti väärytenä, jonka ensisijaisina kärsijöinä olivat ukrainalaiset. Ukrainalaisia kuvattiin veljes- tai sukulaiskansaksi, naapureiksi tai rauhanomaisiksi siviileiksi sekä alleviivattiin sodan järjettömyyttä ja sen rikollista ja raakalaismaista luonnetta. Uutisvirrassa erilaisin uutisvalinnoin ja asiantuntijakommentein tai toimintakehotusten retoriikassa tapahtumia saatettiin kuitenkin myös kehystää niin, että tapahtumien keskiöön nostettiin Venäjä ja venäläiset. Kun Ukrainaan keskittyvässä kehystyksessä korostuivat sodan tuhot Ukrainassa ja ukrainalaisten kokemusten kuvaaminen, toislaissa kehystyksissä tapahtumia katsottiin sodan Venäjälle aiheuttamien seurausten kautta.

Näissä ”haittatulkinnossa” korostettiin erityisesti sodan taloudellisia seurauksia Venäjälle, kuten sotatoimet tuomitsevien maiden asettamien pakotteiden ja Venäjän vastapakotteiden negatiivisia vaikutuksia talouteen. Uutisjutuissa ja asiantuntijakommenteissa analysointiin sodan ja pakotteiden aiheuttamia makrotason taloudellisia seurauksia, mutta myös konkretisoitiin tilannetta tuomalla vaikutuksia arkielämän tasolle ja yksittäisten kansalaisten elintasoon – kuten seuraamalla peruselintarvikkeiden ja asuntolainojen korkojen nousua, ruplan kurssin heittelyä tai pohtimalla ulkomailta tuotavien lääkkeiden riittävyyttä.

Toinen yleisemmin käytetty kehystystapa tulkitsi tapahtumia sodan Venäjällä aiheuttamien yhteiskunnallisten muutosten, kuten negatiivisten demokratiavaikutusten kautta. Tässä tulkintatavassa kiinnitettiin huomiota sodan seurauksina Venäjällä tehtyihin ilmaisunvapautta ja kansalaistoimintaa koskeviin rajoituksiin, riippumattoman median toiminnan hankaloitumiseen ja Venäjän erottamiseen kansainvälisistä järjestöistä, kuten YK:n ihmisoikeusneuvostosta. Venäjää pidettiin hiipuvana demokratiana, joka on luisumassa kohti diktatuuria, ja sitä verrattiin usein natsi-Saksaan tai Pohjois-Koreaan.

Saavuttaakseen hyväksyntää strategioilleen ja motivoidakseen ihmisiä toimimaan yhteiskunnallisen liikkeen on tietoisesti tulkittava olosuhteita, tapahtumia ja epäkohtia yhtäältä liikkeen omien näkemysten ja tavoitteiden ja toisaalta mobilisaation kohteena olevien henkilöiden arvojen ja uskomusten kannalta merkityksellisellä tavalla (Almeida 2019). Konsensuksen mobilisoinnissa liikkeet pyrkivät näin muuttamaan henkilökohtaiset tyytymättömyyden aiheet kollektiiviseksi toiminnaksi (van Stekelenburg & Klandermans 2023). Myös tarkasteltujen Telegram-kanavien ja -ryhmien voitiin nähdä harjoittavan kehystämistä, jossa tapahtumia tulkitaan ja huomiota ohjataan sodanvastaisen liikkeen kannalta keskeisiin näkökulmiin niin, että ne samalla aktivoivat erilaisia yksilötasolla tunnettuja huolenaiheita ja tyytymättömyyden tunteita.

Kehystämiprosessissa syntyvät kollektiiviset toimintakehykset eivät ainoastaan osoita mikä tilanteessa on relevanttia, vaan ohjaavat myös toimintaa osoittamalla tilanteeseen syyllisiä ja antamalla ratkaisuehdotuksia (Snow & Benford 1988; van Stekelenburg & Klandermans 2023). Tarkastellussa Telegram-aineistossa pääasiallisesti syylliseksi sotaan johtaneeseen päätöksentekoon ja sen Venäjälle aiheuttamiin taloudellisiin ja yhteiskunnallisiin ongelmiin nimettiin Venäjän hallinto. Ennen kaikkea syyllisyys henkilöitiin kuitenkin presidentti Putiniin. Hänet kuvattiin ei-legitiiminä johtajana, jota kansa ei ollut valinnut ja joka nähtiin kyvyttömäksi huomioimaan venäläisten tahto tai Venäjän etu. Putinin lisäksi erityisesti taloudelle koituneisiin haittoihin keskittyvissä tulkinnoissa osansa saivat myös oligarkit, joita syytettiin Venäjän varojen ryöväämisestä, holtittomasta törsäilystä ja varojen piilottamisesta ulkomaille. Vaikka keskitetymmin tiedottavilla kanavilla nähtiin presidentti Putin tai Kreml päävastuulliseksi tapahtumiin läpi aineiston, esiintyi ryhmissä monimuotoisempia käsityksiä syyllisyydestä. Venäjän sotatoimet Ukrainaa kohtaan voitiin tuomita, mutta samassa yhteydessä yksittäisissä kommentteissa tilanteen saatettiin nähdä johtuvan ”lännen toiveesta pitää Venäjä heikkona”, Naton laajenemisesta tai venäläisten omasta passiivisuudesta.

Julkilausutusti ensisijaisena tavoitteena tilanteen ratkaisemiseksi oli lopettaa sotatoimet Ukrainassa, mutta tavoitteisiin kytkettiin usein myös vaateita rehellisistä vaaleista ja demokratiasta sekä ihmisoikeuksien kunnioittamisesta. Ratkaisuna tilanteeseen nähtiin presidentin erottaminen ja hallinnon vaihtaminen, sotajoukkojen kotiuttaminen ja parhaassa tapauksessa sotarikollisten tuomitseminen. Koska hyökkäystä seuranneiden ensimmäisten kuukausien aikana olennaisena osana vastarintaa oli propagandan vastustaminen ja kamppailu siitä, kuinka tapahtumia tulisi määritellä, toimi merkittävänä strategiana tavoitteisiin pyrkimisessä ”totuuden” kertominen sodasta. Tämä esitettiin ajoittain eräänlaisena tilannetta oikealla tavalla tulkitsevien, sotaa vastustavien velvollisuutena ja se tuli kohdistaa niihin, jotka eivät päässeet ”totuudenmukaisen tiedon” luo tai olivat television propagandan uhreja. Oletuksena siis oli, ettei ihmisillä ollut riittävästi tietoa kyseenalaistaa Venäjän joukkotiedotusvälineissä esitettyjä näkemyksiä, ja valistamisen avulla nämä saattaisivat ymmärtää, mistä todella on kyse ja kääntyä lopulta vastustamaan erikoisoperaatiota. Kanavilla ja ryhmissä välitettiin tietoa ja ohjeita siitä, kuinka tilanteesta kannattaisi puhua siitä toisin ajattelevien kanssa, esimerkiksi listauksia valmiista vasta-argumenteista tai psykologisia neuvoja potentiaalisesti riitaisten keskustelutilanteiden hoitamiseen. Vinkkien lisäksi jaettiin tarinoita onnistumisista tai epäonnistumisista, jotka liittyivät tällaisiin kohtaamisiin.

Sodanvastainen liike hyödynsi Telegram-kanavia ja -ryhmiä ennen kaikkea kannattajiensa tavoittamiseen ja heidän tukensa vahvistamiseen liikkeen näkemyksiä ja tavoitteita tukevaa tietoa ja tilannetulkintoja levittämällä. Kannatuksen laajentamisessa ja aktivistipiirien ulkopuolisten henkilöiden vakuuttamisessa sodan ongelmallisuudesta hyödyllisiksi koettiin ensisijaisesti henkilökohtaiset verkostot, kuten perhe ja ystävät, joihin kehoitettiin vetoamaan verkon ulkopuolella, tosielämässä. Yleisesti ottaen mobilisaatiolla on paremmat onnistumisen edellytykset, jos yhteiskunnallisen liikkeen näkemykset ja tavoitteet kohtaavat vallitsevan yleisen mielipiteen kanssa, sillä silloin liikkeelle muodostuu todennäköisemmin laaja kannatuspohja (van Stekelenburg & Klandermans 2023). Tarkastelluissa Telegram-ryhmissä suhtauduttiin kuitenkin jossain määrin skeptisesti siihen, voiko Venäjällä muodostua laajaa sodanvastaista konsensusta siten, että sen taakse saataisiin mobilisoitua myös suuria massoja. Laaja kannatuspohja puolestaan on merkityksellinen toiminnan mobilisaation kannalta, sillä lopulta vain pieni osa kannattajista saadaan aktivoitua ja motivoitua osallistumaan konkreettiseen toimintaan liikkeen tavoitteiden eteen (ibid.).

Toimintaan kannustamista monin keinoin

Sen lisäksi, että Telegramia hyödynnettiin tiedotuksellisiin tarpeisiin, jotka liittyivät sekä sotaa vastustavien joukon laajentamiseen että jo olemassa olevan, tilanteeseen tyytymättömän kannattajajohdan tavoittamiseen ja vahvempaan sitouttamiseen, toimi alusta myös konkreettisesti toiminnasta raportoivana, sitä koordinoivana ja edesauttavana kanavana. Varsin suuressa osassa erityisesti Telegram-kanavien viestinnässä olivatkin menneisiin ja tuleviin sotaa vastustaviin tapahtumiin liittyvä tiedottaminen, kannustaminen toimintaan sekä monenlaisten toimintaideoiden jakaminen.

Erityisesti sodan alkuvaiheessa Telegramia hyödynnettiin informointikanavana, jonka avulla seuraajia tiedotettiin tulevista mielenosoituksista ja muista ennalta järjestetyistä tapahtumista sekä muistuteltiin osallistumisen tärkeydestä. Tapahtumailmoitusten rinnalla Telegramissa esiteltiin myös monenlaisia muita tapoja vaikuttaa. Kaiken kaikkiaan ehdotukset vaihtelivat varsin spontaanista, kotisohvalta toteutettavasta verkkoaktivismista perinteisempään vastarinnan viemiseen kaduille. Toiminnan tavoitteena oli usein vaikuttaa joko suoraan päättäjiin tai suureen yleisöön – yksinkertaisimmillaan vain ilmaisemalla vastarinnan olemassaoloa ja pitämällä sitä esillä julkisessa tilassa. Telegramissa jaettuja toimintaehdotuksia yhdisti usein myös se, että monet niistä nojasivat omaehtoisen organisoitumisen idealle. Toiminnalle siis annettiin raamit, sen toteuttamiseen jaettiin vinkkejä ja sitä saatettiin helpottaa käyttövalmista visuaalista materiaalia tarjoamalla. Itse toiminta ei kuitenkaan ollut aikaan tai paikkaan sidottua eikä se vaatinut mittavia ennakkojärjestelyjä, organisaatioita tai suuria joukkoja toteutuakseen.

Oletettavasti monipuolisen ja pitkälti omaehtoiseen organisoitumiseen perustuvan toimintavalikoiman tarjoamiseen Telegramissa vaikuttivat Venäjän heikot kansalaisvaikuttamisen mahdollisuudet, esimerkiksi mielenosoituslupien saamisen vaikeus ja aktivismista yksilölle aiheutuvat turvallisuusriskit. Samanaikaisesti sen voi kuitenkin katsoa palvelevan toimintaan mobilisoimisen päämääriä. Toimintaan osallistumisen kynnys madaltuu, kun siitä tehdään mahdollisimman helppoa sekä eri tilanteissa ja mahdollisimman monien toteutettavaksi sopivaa, vahvistaen samalla yksittäisten henkilöiden toimijuutta sodanvastaisessa liikkeessä.

Toiminnan koordinoiminnin lisäksi aktivismiin keskittynyt viestintä sisälsi usein motivointia – suurempaa tai epäsuurempaa rohkaisua ja kehotuksia nousta vastarintaan ja ryhtyä toimimaan – sekä moraalisia vetoamuksia, jotka ovat ominaisia toiminnan mobilisaatioon liittyvälle motivoivalle kehystämiseksi (ks. Snow ja Benford 1988; Almeida 2019). Ihmisiä kiiteltiin rohkeudesta ja kaikenlaisen toiminnan ja jokaisen osallistumisen tärkeyttä alleviivattiin. Ajoittain ihmisiä patistettiin toimintaan jyrkemmin, joko suoraan syyllistämällä, kehottamalla kuuntelemaan omatuntoaan tai muistuttamalla jokaisen velvollisuudesta yhteiseen vastuunkantoon ukrainalaisten tai Venäjän tulevaisuuden vuoksi.

Epäsuuremmin ihmisiä aktivoitiin toimintaan erilaisin aktivismin laajuutta ja vaikuttavuutta sekä sodanvastaisen rintaman olemassaoloa ja voimaa alleviivaavin julkaisuin. Useat erilaiset tekijät, kuten ihmisten ennako-oletukset toimintaan osallistumisen hyötyjen ja haittojen suhteesta tai arviot onnistumisen mahdollisuudesta toiminnan avulla, vaikuttavat niissä yksilön päätöksentekoprosesseissa, joissa käsitys tilanteen tai olosuhteiden muuttamisen tarpeesta lopulta realisoituu toiminnaksi (Klandermans 1988; van Stekelenburg & Klandermans 2013a; 2013b). Mitä vaikuttavammaksi olosuhteiden muuttamiseen tähtäävä toiminta ymmärretään ja mitä suuremmiksi mahdollisuudet näiden olosuhteiden muuttamiseksi arvioidaan, sitä todennäköisempää osallistuminen on (ibid.).

Telegramissa näihin käsityksiin pyrittiin vaikuttamaan siis kuvaamalla sodanvastaista toimintaa, sen laajuutta ja levinneisyyttä sekä tuomalla esiin muiden sotaa vastustavien toiminta-aktiivisuutta ja rohkeutta. Konkreettisina esimerkkeinä toimivat muun muassa kanavilla jaetut tunnettujen venäläisten sotatoimia vastustavat julkiset kannanotot. Sitäkin enemmän käsityksiin toiminnan vaikuttavuudesta ja muutoksen mahdollisuudesta vaikutettiin raportoimalla niin mielenosoituksista kuin yksittäisten aktivistien eri puolilla Venäjää toteuttamasta vastarinnasta. Kanavilla kehoitettiin seuraajia lähettämään kuvia ja kertomuksia sodanvastaisesta toiminnasta, ja niitä jaettiin edelleen julkisesti muiden nähtäväksi. Usein toteutunutta aktivismia kuvaavat julkaisut sisälsivät myös sotaa vastustavan joukon suuruutta korostavia tai voimasta muistuttavia kommentteja.

Sen lisäksi, että kanavilla ja ryhmissä raportoitiin toteutuneesta aktivismista ja kehoitettiin erilaisiin vastarinnan muotoihin, siellä viestittiin myös avoimesti toimintaan liittyvistä riskeistä – sen mahdollisista tai toteutuneista seurauksista. Kanavilla tiedotettiin ja ryhmäkeskustelua käytiin erilaisista aktivismin muodoista ja toimintatavoista suhteessa lainsäädännön rajoituksiin ja uutisoitiin uusista, kevään myötä tehdyistä lakimuutoksista. Jo toteutuneen aktivismin negatiivisista seurauksista tiedotettiin esimerkiksi jakamalla kuvia ja kertomuksia pidätyksistä ja kotietsinnöistä, julkaisemalla koosteita pidätettyjen lukumäärästä ja raportoimalla muunlaisesta aktivistien kokemasta painostuksesta. Vaikka avoimuus saattaa toisaalta luoda pelotevaikutetta tuomalla esiin toimintaan osallistumisen riskejä ja näin ollen vähentää osallistumishalukkuutta, voi se samaan aikaan antaa turvaa toimimalla eräänlaisena keinona katsoa aktivistien perään tapahtumien julkisen raportoinnin ja viranomaisia kohtaan suunnatun joukkohuomion ja -paineen kautta.

Toiminnasta koituvia haittoja eli negatiivisia seurauksia yksittäiselle aktivistille tai laajemmin vaikutuksia aktivismin jatkuvuuteen pyrittiin minimoimaan myös muutoin erilaisin turvallisuuteen liittyvin ennakointi- ja toimintaohjein sekä auttamalla mahdollisten sodanvastaisesta toiminnasta koituvien seurausten hoidossa. Kanavilla ja ryhmissä jaettiin sekä toimintaan valmistautumiseen että toiminnan toteuttamiseen liittyviä yksityiskohtaisia, konkreettisia turvallisuusohjeita, joilla pyrittiin välttämään näitä aktivismista koituvia seurauksia tai tekemään niistä mahdollisimman siedettäviä. Tämä saattoi tarkoittaa esimerkiksi toimintaohjeita kotietsintätilanteissa tai pukeutumisvinkkejä mielenosoituksiin. Konkreettisesti apua annettiin myös koordinoimalla taloudellista, oikeudellista ja psykologista tukea viranomaisten kanssa tekemisiin joutuneille aktivisteille, esimerkiksi oikeudellista apua syytetyille. Sen lisäksi tukea koordinoitiin tilanteisiin, joissa toimintaan osallistumisesta aiheutui muunlaisia elämää hankaloittavia seurauksia, kuten työpaikan menetyksiä tai riitoja läheisten kanssa.

Toiminnan mobilisoimista Telegramissa tehtiin siis avoimesti ideoita jakamalla ja suoraan kehottamalla, mutta myös epäsuoremmin, kuten madaltamalla kynnystä osallistua sekä vaikuttamalla ihmisten käsityksiin toiminnan onnistumisen mahdollisuudesta ja arvioihin toiminnasta aiheutuvien seurausten ja hyötyjen suhteesta. Telegramia hyödynnettiin joukon tunteen luomisessa ja toiminnan vaikutusmahdollisuuksien korostamisessa – levitettiin siis mielikuvaa, jonka mukaan aktivistit eivät olleet yksin vaan osa aktiivisesti eri puolilla Venäjää toimivaa sodanvastaista rintamaa, jolla oli todelliset mahdollisuudet muutoksen aikaansaamiseksi. Vaikka sodanvastaisen toiminnan tunnustettiin sisältävän riskejä, pyrittiin mahdollisimman tehokkaalla seurausten hallinnalla minimoimaan aktivismista mahdollisesti koituvia haittoja yksittäisille toimijoille. Näin paitsi pyrittiin voimistamaan osallistumis- ja toimintahalukkuutta, vahvistettiin myös liikkeen identiteettiä ja yhteisöllisyyttä sekä pyrittiin turvaamaan sen olemassaolo ja toiminnan jatkuvuus epävarmoissa olosuhteissa.

Mobilisointia haasteellisissa olosuhteissa

Keväällä 2022, Venäjän aloitettua laajamittaisen hyökkäyssodan Ukrainassa, säilyi sosiaalinen media venäläisten sodanvastaisten toimijoiden tiedonvälityksen, keskustelun sekä toiminnan organisoinnin ja koordinoinnin välineenä. Konteksti – Venäjän voimistuva autoritarismi, kansalaisyhteiskunnan, median, sanan- ja kokoontumisvapauden rajoitukset, heikentyvä ihmisoikeustilanne ja internetvalvonnan lisääntyminen – ohjasi luonnollisesti Telegramissa tapahtuvan sodanvastaisen viestinnän sisältöä. Tarkastelun kohteena olevilla Telegramkanavilla ja -ryhmissä korostuivat erityisesti sodanvastaisen aktivismin toimintaympäristöön Venäjällä kytkeytyvät turvallisuusriskit viestintää ohjaavana ja sen sisältöön vaikuttavana tekijänä. Sodanvastaisen, Telegramia hyödyntävän aktivismin voikin todeta olevan jatkuvaa tasapainoilua alustan salliman avoimuuden ja sen mahdollistaman näkyvyyden sekä aktivistien turvallisuuden välillä, josta myös he itse ovat hyvin tietoisia.

Venäläisen sodanvastaisen liikkeen viestinnästä Telegramissa on tunnistettavissa sekä konsensuksen että toiminnan mobilisaation piirteitä ja sitä voikin pitää tietoisena, erityisesti liikkeen kannattajiin, mutta myös jossain määrin suureen yleisöön kohdistuvana vaikuttamisena. Samalla kun Telegramissa välitettiin tietoa ja käsiteltiin aiheita, jotka eivät saaneet näkyvyyttä Venäjän valtamediassa, ohjasivat julkaisut, kommentit ja niiden sisältämät näkökulmat tulkitsemaan tapahtumia tietyssä valossa. Nämä tilannetulkinnat ohjasivat huomiota sodan ongelmallisuuteen Ukrainan ja Venäjän näkökulmasta ja pyrkivät konkretisoimaan sen vaikutuksia venäläisten arkielämään sekä osoittamaan syyllisiä tapahtumiin. Näin erityisesti sotaan ja Venäjän nykyhallintoon jo lähtökohtaisesti kriittisesti suhtautuvia pyrittiin vakuuttamaan muutoksen välttämättömyydestä. Keskeisenä muutosstrategiana puolestaan toimi totuuden kertominen sodasta, jonka myötä myös laajempia kansanjoukkoja voitaisiin kenties vakuuttaa sodan lopettamisen tärkeydestä.

Tämänkaltaisen konsensuksen mobilisoinnin avulla luotiin alustaa toiminnan mobilisoinnille, jossa sodanvastaisen liikkeen kannattajien osallistumishalukkuutta pyrittiin lisäämään ja tyytymättömyyttä kanavoimaan konkreettiseksi toiminnaksi parantamalla toimintaedellytyksiä ja madaltamalla osallistumisen kynnyksiä. Kannattajia aktivoitiin toimintaan sekä suoraan kannustamalla ja toimintaehdotuksia antamalla että epäsuorasti vaikuttamalla ennakkokäsityksiin vastarinnan laajuudesta, toiminnan onnistumisen mahdollisuuksista sekä siitä aiheutuvista hyödyistä ja haitoista. Kansalaistoimintaa voimakkaasti rajoittavan ympäristön vaikutus heijastui siihen, että yksilölle sodanvastaisesta toiminnasta koituvat riskit näyttäytyivät erittäin konkreettisina, esimerkiksi henkilökohtaiseen turvallisuuteen kohdistuvina. Toisaalta taas sen hyödyt – kuten sodan loppuminen, hallinnon vaihtuminen ja Venäjän muuttuminen demokratiaksi – saattoivat tuntua hyvinkin abstrakteilta ja etäisiltä. Koska tällä saattoi potentiaalisesti olla toimintaa estävää vaikutusta, korostuivat sodanvastaisen liikkeen mobilisointipyrkimyksissä muutoksen tarpeen konkretisointi tuomalla epäkohtia lähemmäksi yksilön arkielämää sekä toimintaan osallistumisen seurausten mahdollisimman tehokas minimointi.

Konsensuksen ja toiminnan mobilisaation käsitteiden juuret ovat demokraattisissa yhteiskunnissa toimivien yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimuksessa (ks. esim. Klandermans 1988). Käsitteistöä hyödyntämällä pystytään kuitenkin suuntamaan huomiota yhteiskunnallista muutosta tavoittelevien liikkeiden tietoisin pyrkimykseen tuen vahvistamiseksi ja toiminnan aikaansaamiseksi myös Venäjän kaltaisissa autoritäärisissä olosuhteissa. Tässä tutkimuksessa onkin kiinnitetty erityistä huomiota siihen, että vallitsevaa autoritääristä järjestelmää haasta-

van yhteiskunnallisen liikkeen saatavilla olevat resurssit ja mahdolliset toimintamuodot ovat demokraattiseen toimintaympäristöön verrattuna kovin rajalliset. Venäjällä sodanvastaisilta toimijoilta on esimerkiksi evätty täysin pääsy joukkoviestintävälineisiin, mikä olisi suuren yleisön tavoittamisen ja siten kannatuksen laajentamisen kannalta varsin keskeistä.

Tämänkaltaisessa toimintaympäristössä sosiaalisen median rooli on tiedonvälityksen ja kannattajien tavoittamisen lisäksi korostunut olemassa olevien ja potentiaalisten kannattajien vahvemmassa sitouttamisessa liikkeen tavoitteisiin sekä lopulta toimintaan aktivoimisessa. Tärkeänä keinona sodanvastaisen kannattajakunnan laajentamisessa puolestaan näyttäytyvät vastarinnan julkisessa tilassa esillä pitäminen ja lähiverkostoihin vaikuttaminen. Tämän tutkimuksen havainnot ovat siis osoittaneet, että venäläinen sodanvastainen liike pyrkii toimintaympäristön haasteista huolimatta katalysoimaan muutosta ja hyödyntämään sosiaalista mediaa sen välineenä. Mahdollisuudet vaikuttaa konkreettisesti Venäjän yhteiskunnalliseen kehitykseen jäävät kuitenkin tulevien tutkimusten arvioitavaksi.

Tässä tutkimuksessa on keskitytty sodanvastaisia Telegram-kanavia ja -ryhmiä yhdistäviin piirteisiin ja tulkintoihin. Mahdollisia jatkotutkimussuuntia ovat esimerkiksi erilaiset vertailtavat tutkimukset, kuten ryhmien ja kanavien välinen vertailu sekä sodanvastaisen aktivismin muutosten tarkastelu eri ajanjaksoina Venäjän hyökkäyssodan myöhemmissä vaiheissa. Myös Telegramin tarjoamien erilaisten viestintätyökalujen erojen vaikutus itse viestintään ja sen sisältöihin voi tarjota hedelmällisen tutkimuskohteen.

Viitteet

- 1 Tässä tutkimuksessa termillä venäläinen sodanvastainen liike viitataan joukkoon erilaisia sosiaalisessa mediassa vaikuttavia, Venäjän nykyhallintoon kriittisesti suhtautuvia toimijoita, joilla saattaa olla yhteisen tavoitteen, sodan vastustamisen, lisäksi myös muita, toisistaan eroavia tavoitteita.
- 2 Tässä tutkimuksessa termillä sodanvastainen aktivisti tarkoitetaan henkilöä, joka toimii sodanvastaisessa liikkeessä pyrkien tietoisesti edistämään liikkeen tavoitteita.
- 3 Haluamme kiittää Maanpuolustuksen tieteellistä neuvottelukuntaa (MATINE) tutkimuksen rahoittamisesta.

Lähteet

- Almeida, Paul (2019), *Social Movements: The Structure of Collective Mobilization*. Oakland: University of California Press.
- Alyukov, Maxim, Kunilovskaya, Maria & Semenov, Andrei (2022), Propaganda Setbacks and Appropriation of Anti-war language: “Special Military Operation” in Russian Mass Media and Social

- Networks (February–July 2022). Monitoring Report №1. – *Russian Election Monitor*. <<https://www.russian-election-monitor.org/Second-Front.html?file=files/rem/pictures/Media%2008-2022/War%20Media%20Monitoring%20Eng.%20v2.pdf>> (Tarkistettu 8.4.2024).
- Benford, Robert D. & Snow, David A. (2000), Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment. – *Annual Review of Sociology* 26, 611–639.
- Bergengruen, Vera (2022), How Telegram Became the Digital Battlefield in the Russia-Ukraine War. – *Time*. 21.3.2022. <<https://time.com/6158437/telegram-russia-ukraine-information-war>> (Tarkistettu 25.1.2024).
- Brand Analytics (2022), Change in the number of Russian-speaking active social media authors from February 24 to September 24, 2022, by platform. – *Statista*. <<https://www.statista.com/statistics/1299381/change-in-number-of-social-media-authors-after-bans-russia>> (Tarkistettu 25.1.2024).
- DataReportal, We Are Social & Meltwater (2023), Leading social media platforms in Russia in 3rd quarter 2022, by monthly penetration rate. – *Statista*. <<https://www.statista.com/statistics/867549/top-active-social-media-platforms-in-russia/>> (Tarkistettu 25.1.2024).
- Demydova, Viktoriia (2021), Alexei Navalny and Protests in Russia: Growth of Online Activism Under the Authoritarian System. – *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 20:4, 1970–1987.
- Denisova, Anastasia (2017), Democracy, protest and public sphere in Russia after the 2011–2012 anti-government protests: digital media at stake. – *Media, Culture & Society* 39:7, 976–994. <<https://doi.org/10.1177/0163443716682075>>.
- Dubina, Vera & Arkhipova, Alexandra (2023), “No Wobble”: Silent Protest in Contemporary Russia. – *Russian Analytical Digest* 291. <<https://doi.org/10.3929/ethz-b-000595208>>.
- Europol (2019), Europol and Telegram take on terrorist propaganda online. – *Europol News* 25.11.2019 <<https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/europol-and-telegram-take-terrorist-propaganda-online>> (Tarkistettu 25.1.2024).
- Gainous, Jason, Wagner, Kevin M. & Ziegler, Charles E. (2018), Digital media and political opposition in authoritarian systems: Russia’s 2011 and 2016 Duma elections. – *Democratization* 25:2, 209–226. <<https://doi.org/10.1080/13510347.2017.1315566>>.
- Gel’man, Vladimir (2015), The Politics of Fear. – *Russian Politics & Law* 53:5–6, 6–26. <<https://doi.org/10.1080/10611940.2015.1146058>>.
- Gretskiy, Igor (2023), Is There Life in the Desert? Russian Civil Society After the Full-Scale Invasion of Ukraine. – *International Centre for Defence and Security* 12.5.2023. <<https://icds.ee/en/download/47068917?tmstv=1683875439>> (Tarkistettu 25.1.2024).
- Gunitsky, Seva (2015), Corrupting the Cyber-Commons: Social Media as a Tool of Autocratic Stability. – *Perspectives on Politics* 13:1, 42–54. <<https://doi.org/10.1017/S1537592714003120>>.
- Herasimenka, Aliaksandr (2022), Movement Leadership and Messaging Platforms in Preemptive Repressive Settings: Telegram and the Navalny Movement in Russia. – *Social Media + Society* 8:3. <<https://doi.org/10.1177/20563051221123038>>.
- Human Rights Watch (2022a), Russia Criminalizes Independent War Reporting, Anti-War Protests. – *Human Rights Watch News* 7.3.2022. <<https://www.hrw.org/news/2022/03/07/russia-criminalizes-independent-war-reporting-anti-war-protests>> (Tarkistettu 25.1.2024).
- Human Rights Watch (2022b), Russia: New Restrictions for ‘Foreign Agents’. – *Human Rights Watch News* 1.12.2022. <<https://www.hrw.org/news/2022/12/01/russia-new-restrictions-foreign-agents>> (Tarkistettu 25.1.2024).
- Jensen, Benjamin, Valeriano, Brandon & Maness, Ryan (2019), Fancy bears and digital trolls: Cyber strategy with a Russian twist. – *Journal of Strategic Studies* 42:2, 212–234. <<https://doi.org/10.1080/01402390.2018.1559152>>.
- Klandermans, Bert (1984), Mobilization and Participation: Social-Psychological Expansions of Resource Mobilization Theory. – *American Sociological Review* 49:5, 583–600.
- Klandermans, Bert (1988), The Formation and Mobilization of Consensus. – *International Social Movement Research* 1, 173–196.
- Klandermans, Bert (2023), Consensus and Action Mobilization. – *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Social and Political Movements*. Second Edition. Eds. David A. Snow, Donatella della Porta, Doug McAdam & Bert Klandermans. Wiley & Sons Ltd. <<https://doi.org/10.1002/9780470674871.wbepm048.pub2>>.

- Kuznetsova, Daria (2023), Broadcasting Messages via Telegram: Pro-Government Social Media Control During the 2020 Protests in Belarus and 2022 Anti-War Protests in Russia. – *Political Communication*. <<https://doi.org/10.1080/10584609.2023.2233444>>.
- Laine, Veera & Lassila, Jussi (2021), Internet and media repression in Russia: Avoiding the complicity of Western actors. – *FIIA Briefing Paper* 320. 2.11.2021. <<https://www.fiaa.fi/julkaisu/internet-and-media-repression-in-russia>> (Tarkistettu 25.1.2024).
- Lassila, Jussi (2019), Glitches in the Kremlin's politics of Fear: The dynamics of repression in Russia between 2012 and 2019. – *FIIA Briefing Paper* 273. 28.10.2019. <<https://www.fiaa.fi/julkaisu/glitches-in-the-kremlins-politics-of-fear>> (Tarkistettu 25.1.2024).
- Lassila, Jussi (2022), Venäjän aluevaalit 2022: Virtahepo olohuoneessa. – *FIIA Comment* 11. 15.9.2022. <<https://www.fiaa.fi/julkaisu/venajan-aluevaalit-2022>> (Tarkistettu 25.1.2024).
- Lokot, Tetyana (2018), Be Safe or Be Seen? How Russian Activists Negotiate Visibility and Security in Online Resistance Practices. – *Surveillance & Society* 16:3, 332–346. <<https://doi.org/10.24908/ss.v16i3.6967>>.
- Lonkila, Markku, Shpakovskaya, Larisa & Torchinsky, Philip (2021), Digital Activism in Russia: The Evolution and Forms of Online Participation in an Authoritarian State. – *The Palgrave Handbook of Digital Russia Studies*. Eds. Daria Gritsenko, Mariëlle Wijermars & Mikhail Kopotev. Cham: Palgrave Macmillan, 135–153. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-42855-6_8>.
- Loucaides, Darren (2023), The Kremlin Has Entered the Chat. – *Wired* 2.2.2023. <<https://www.wired.com/story/the-kremlin-has-entered-the-chat/>> (Tarkistettu 25.1.2024).
- McCarthy, Lauren, Rice, Douglas & Lokhmutov, Aleks (2023), Four months of ‘discrediting the military’: repressive law in wartime Russia. – *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization* 31:2, 125–160. <<https://www.muse.jhu.edu/article/889912>>.
- The Moscow Times (2023), Russian Activist Jailed for 6 Years Over Social Media Posts. – *The Moscow Times* 25.5.2023. <<https://www.themoscowtimes.com/2023/05/25/russian-activist-jailed-for-6-years-over-social-media-posts-a81288>> (Tarkistettu 25.1.2024).
- OVD-Info (2022), Wartime repressions: four months of war. – *OVD-Info* 5.7.2022. <<https://en.ovdinfo.org/anti-military-events-report#1>> (Tarkistettu 6.5.2024).
- OVD-info (2024). Inostrannyje agenty i neželatelnyje organizatsii. – *OVD-Info*. <<https://data-scripts.ovd.info/agents/>> (Tarkistettu 25.1.2024).
- President of Russia (2022), Address by the President of the Russian Federation. 24.2.2022. <<http://en.kremlin.ru/events/president/news/67843/>> (Tarkistettu 25.1.2024).
- Shahbaz, Adrian; Funk, Allie; Friedrich, Philip; Vesteinsson, Kian; Baker, Grant; Grothe, Cathryn; Masinsin, Maddie; Vepa, Manisha & Weal, Tessa (eds.) (2022), – *Freedom on the Net 2022*. Russia. Freedom House. <<https://freedomhouse.org/country/russia/freedom-net/2022/>> (Tarkistettu 25.1.2024).
- Smidi, Adam & Shahin, Saif (2017), Social Media and Social Mobilisation in the Middle East: A Survey of Research on the Arab Spring. – *India Quarterly* 73:2, 1–14. <<https://doi.org/10.1177/0974928417700798>>.
- Snow, David A. & Benford, Robert D. (1988), Ideology, Frame Resonance, and Participant Mobilization. – *International Social Movement Research* 1, 197–217.
- Spaiser, Viktoria; Chadeaux, Thomas; Donnay, Karsten; Russmann, Fabian & Helbing, Dirk (2017), Communication power struggles on social media: A case study of the 2011–12 Russian protests. – *Journal of Information Technology & Politics* 14:2, 132–153. <<https://doi.org/10.1080/19331681.2017.1308288>>.
- Telegram (n.d.), Telegram FAQ. <<https://telegram.org/faq>> (Tarkistettu 25.1.2024).
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018), *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (uud. laitos). Helsinki: Tammi.
- van Stekelenburg, Jacquélien & Klandermans, Bert (2013a), The Social Psychology of Protest. – *Current Sociology* 61:5–6, 886–905. <<https://doi.org/10.1177/0011392113479314>>.
- van Stekelenburg, Jacquélien & Klandermans, Bert (2013b), Social Psychology of Movement Participation. – *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Social and Political Movements*. Eds. David A. Snow, Donatella della Porta, Doug McAdam & Bert Klandermans. Wiley. <<https://doi.org/10.1002/9780470674871.wbbsp161>>.

- van Stekelenburg, Jacquélien & Klandermans, Bert (2023), Dynamics of Mobilization. – *A Social Psychology of Protest: Individuals in Action*. Cambridge: Cambridge University Press, 125–152. <<https://doi.org/10.1017/9781316823354.006>>.
- White, Stephen & McAllister, Ian (2014), Did Russia (Nearly) have a Facebook Revolution in 2011? Social Media’s Challenge to Authoritarianism. – *Politics* 34:1, 72–84. <<https://doi.org/10.1111/1467-9256.12037>>.
- Wijermars, Mariëlle & Lokot, Tetyana (2022), Is Telegram a “harbinger of freedom”? The performance, practices, and perception of platforms as political actors in authoritarian states. – *Post-Soviet Affairs* 38:1–2, 125–145. <<https://doi.org/10.1080/1060586X.2022.2030645>>.